

Hız. Şuayb Kıssasının Ahlak İlkeleri Açısından Analizi

The Analysis of the Story of Shu'ayb in Terms of Moral Principles

Osman KABAĞÇILI

Doç. Dr., Şeyhedealı Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
Associate Professor, Bilecik Sheikh Edebalı University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Tafsir
Bilecik, Turkey
osman.kabakçili@bilecik.edu.tr
orcid.org/0000-0002-7952-7694

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 22 Ocak / January 2021
Kabul Tarihi / Accepted : 22 Mart / March 2021
Yayın Tarihi / Published : 15 Haziran / June 2021
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Haziran / June
Cilt / Volume: 8 • Sayı / Issue: 1 • Sayfa / Pages: 111-125

Atıf / Cite as

Kabakçılı, Osman. "Hz. Şuayb Kıssasının Ahlak İlkeleri Açısından Analizi". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 111-125.

Doi: 10.33460/beuifd.866654

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın Hakkı / Copyright®

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi tarafından yayınlanmıştır. Tüm hakları saklıdır.
Published by Zonguldak Bulent Ecevit University, Faculty of Theology, Zonguldak, Turkey. All rights reserved.

Öz: Kur'an kıssaları farklı özellikleriyle Kur'an'ın farklı yerlerinde anlatılır. Hz. Şuayb kıssası da Kur'an'da değişik yönleriyle anlatılmıştır. Kaynaklarda Medyen halkının ölçü ve tartıda hile yapmak gibi gayri ahlakî davranışları sebebiyle şiddetli bir ateş ile helak oldukları bildirilir. Bu kıssa ahlak ilkeleri açısından çok önemli mesajlar içerir. Kıssada dikkat çeken en belirgin gayri ahlakî özellikler Medyen halkının ölçü ve tartıda hile yapmaları ve yol kesmeleridir. Bu tür gayri ahlakî uygulamalarla insanların mallarını haksız yere ellerinden aldıkları ayetlerden anlaşılmaktadır. Hz. Şuayb bu tür yanlış uygulamalara karşı çıkmıştır. Hz. Şuayb'ın Hz. Musa'yı çoban tutması bağlamında güven ve iş ahlakı konusu bu kıssada öne çıkan konulardandır. Hz. Şuayb'ın kavmini hakka daveti ve ileri gelenlerin onları engellemeye çalışmaları bu kıssada dikkati çeken önemli konulardır. Hz. Şuayb'ın kavmini davet yöntemi, davet yönteminde insanın fitratının dikkate alınmasının önemini ortaya koyar. İnsan iyi ve kötüye meyyal olarak yaratılmıştır. İnsanın ruhani yönü iyiliğe, nefsanî yönü ise kötülüğe yöneliktir. Nefsanî duygular insanların iman etmelerini engelleyen en önemli sebeplerindendir. İnsanların ahlak ilkelerini önemsiz saymalarının da yanlış yönelmelerinde önemli bir rolü vardır. Güzel ahlakî tavsiye etmede öncelikle yaşayarak öncü olmak gerekir. İnsanın hata yapabileceği fakat hatada ısrar etmeyip tövbe ederek yanlıştan vaz geçmesi ahlak

ilkelerinin uygulanabilirliği açısından önemlidir. Bu bağlamda bu çalışmada Hz. Şuayb kıssası çerçevesinde ahlakî ilkelerin ne denli önemli olduğu Kur'an perspektifi ışığında incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Şuayb, Kıssa, Ölçü, Ahlak.

Abstract: *Shu'ayb is a descendant of Abraham. Shu'ayb is a prophet sent to the people of Midian and Aykah. The stories of the Quran are told in different parts of the Quran with different features of a story. Likewise, the story of Shu'ayb is also explained in different aspects in different suras of the Quran. It is reported in the sources that the people of Midian were destroyed by a violent fire due to their immoral behavior. The story of Shu'ayb contains very important messages in terms of moral principles. The most prominent immoral features of the Midianite people in the story of Shu'ayb are cheating in measure and weight, and blocking ways of travelers. It is understood from the verses that Midianites unjustly took away people's property with such immoral practices. Hz. Shu'ayb opposed such wrong practices.*

Shu'ayb hired Moses as a shepherd, which is one of the prominent issues in this story in terms of trust and business ethics. Shu'ayb's invitation to his people to the truth and the notables' efforts to prevent them are important issues that draw attention in this story. Shu'ayb's method of inviting his tribe to the truth reveals the importance of taking human nature into consideration in the method of invitation. Man was created with inclinations to good and evil. One of the most important reasons why people do not have faith is the feelings of the nafs. The fact that people regard moral principles as insignificant has an important role in returning to wrong ways. In recommending good morals, one must first be a pioneer by applying them in life. In terms of the applicability of moral principles, it is important that people can make mistakes, but do not insist on mistakes and quit wrong ways by repentance.

Keywords: Quran, Shu'ayb, Story, Measure, Morality.

Giriş

Kur'an kıssaları birçok öğüdü kapsar ve bu kıssalardan çıkarılan hisseler farklı derecelerde olmaktadır. Kıssaların anlatımında halk için bazı öğütler olduğu gibi ilim ehli için de üzerinde durulması gereken birçok konu bulunmaktadır. Ancak kıssalardaki hikmetleri açığa çıkarmak kişinin ilim ve anlayışına göre farklılık arz etmektedir. Bu bağlamda Kur'an kıssalarından birçok ahlak ilkesinin çıkarılması mümkündür. Herkesin farklı derecelerde anlayacağı Kur'an kıssaları bu sebeple canlılığını hiç kaybetmeden korumaktadır.

Hz. Şuayb kıssasına Kur'an'da farklı sûrelerde değinilir. Bu farklı sûrelerde Hz. Şuayb kıssasının geçmesi her ne kadar tekrar gibi görünse de her anlatımdan farklı sonuçlar çıkarmak mümkündür. Şüphesiz anlatım tarzlarından sonuç çıkarmak, belli bir ilim ve anlayışı gerektirir. Nitekim müfessirler de sûrelerin anlatım

tarzlarından hareketle el-A'râf ve Hûd sûrelerinde geçen Hz. Şuayb kıssasını çok farklı yönleriyle tefsir etmektedir. Bununla beraber kimi müfessirlerin ise Hz. Şuayb kıssasını konu edinen bazı âyetleri tefsir etmediği yahut zahiri anlamla sınırlı kalan konuları tercih ettiği görülür. Sözelimi Kuşeyrî eş-Şuarâ sûresindeki âyetleri hiç açıklamazken, Bursevî de sadece zahir anlamla yetinir. Bu müfessirlerin bu âyetleri açıklamaması bu âyetlerin bazı anlamlar içermediği anlamına gelmez. Çünkü Kur'ân kıssalarının tekrarında bazı hikmetler vardır. Ancak biz bu hikmetlerin hepsini anlama kabiliyetinden mahrum olduğumuz için âyetleri kısmen anlamaktayız. Zira Yüce Allah "onun tevîlini Allah'tan başkası bilmez"¹ buyurarak insan anlayışının bu konuda sınırlı olduğuna işaret etmektedir. Ancak bu, insanın Kur'ân kıssalarından hiçbir şey anlamayacağı anlamına da gelmez. Kur'ân kıssalarını inceleyen kişinin anlayışına göre bazı mesajlar çıkarması mümkündür. Evrensel ahlak ilkelerinin Kur'ân perspektifinden incelenerek sunulmasının toplumsal anlayışın oluşmasında önemli olduğu kanaatindeyiz. Bu bağlamda çalışmamızda Hz. Şuayb kıssasını ahlak ilkeleri açısından incelemeyi ve bu kıssada öne çıkan ahlak ilkelerini tespit etmeyi amaçlıyoruz. Şüphesiz Hz. Şuayb kıssasında sadece ahlak ilkeleri yoktur. Bununla birlikte başka birçok konuya da değinilmektedir. Ancak konu bütünlüğü sağlanması ve çalışmamızın bir makale boyutunu aşmaması için konuyu ahlak ilkeleriyle sınırlandırdık. Konuyu işlerken kıssayı öncelikle tarihi boyutuyla değerlendireceğiz. Hz. Şuayb kıssası hakkında tarihi kaynaklarda nelerin nakledildiğini inceledikten sonra kıssada hangi konuların vurgulandığını tefsirlerden tespit ederek ahlakî ilkeler çerçevesinde değerlendirmeler yapacağız.

1. Hz. Şuayb Kıssasının Tarihi Boyutu

Hz. Şuayb kıssasının değerlendirilmesini sağlıklı bir şekilde yapabilmek için kıssanın geçtiği dönem hakkında bazı bilgilere sahip olmanın önemli olduğu kanaatindeyiz. Bu sebeple de kıssasının tarihi hakkında bazı bilgiler vermeyi uygun bulduk.

Hz. Şuayb'ın yaşadığı Medyen şehrinin isminin nereden geldiği hakkında farklı görüşler vardır. Medyen kelimesinin "ikamet etmek" manasında "müdün" kelimesinden türemiş Arapça bir kelime olduğu ileri sürülür.² Bazıları bu kelimenin bir yer ismi olduğunu söylerken bazıları da bir kabile ismi olduğunu söyler.³ Medyen kelimesi Hz. İbrahim'in oğlu Medyen'in oğulları anlamında da kullanılmaktadır. Diğer bir görüş de Medyen kelimesi şehrin ismidir. Bu sebeple Hz. Şuayb kavmi Medyen şehrine nispet edilir.⁴

1 *Kur'an yolu: Türkçe Meal ve Tefsir*, haz. Hayreddin Kahraman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003), Âli İmrân 2/7.

2 Ebu Nasr İsmail b. Hammad el-Cevherî, *es-Sihah tacü'l-lüga* (Beirut: Daru'l-İlm, 1987), 6/2201; Muhammed b. Mükrim b. Ali İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab* (Beirut: Daru Sadr, 1993), 13/403.

3 Ebu Abdullah Muhammed İbn Ahmed el-Kurtubî, *el-Camiu li ahkâmî'l-Kur'an* (Kahire: Daru'l-Kütübî'l-Misriyye, 1964), 7/248.

4 Kurtubî, *el-Camiu li ahkâmî'l-Kur'an*, 9/85.

Kaynaklar Medyen şehrini Kızıldeniz'in kenarında gösterir. Medyen bölgesinin sınırları Hicazla Suriye arasındadır. Medyen şehri Suriye'yi Yemen'e ve Mısır'ı İran körfezine bağlayan ticaret yolu üzerindedir.⁵

Hız. Şuayb ismi Arapça kökenli bir kelimedir. İbranicede Yesrûn olarak bilinir.⁶ Hız. Şuayb'in kim olduğu hakkında farklı rivayetler bulunur. Bazı araştırmalara göre Hız. Lut'un kızının oğlu olduğu belirtilir. Diğer bir görüş ise Hız. Lut'un kızının kocası olduğu yönündedir.⁷ Kaynaklarda Hız. Şuayb'in nesebi: Şuayb İbn Mikyel İbn Yeşcür İbn Medyen İbn İbrahim⁸ şeklindedir.

Medyen halkı azgınlıkları sebebiyle şiddetli sıcak ve ateş ile helak olmuştur.⁹ Şiddetli bir sesle helak oldukları da rivayet edilmektedir.¹⁰

2. Medyen Şehrinde Ahlakî Durum

Medyen şehri Hız. Şuayb zamanında ahlakî açıdan sıkıntılı bir dönem geçirmektedir. Bu sebeple ölçü ve tartıda dikkatli olmaları, insanların yollarını keserek mallarını gasp etmemeleri hususunda uyarılmışlardır. Medyen halkı haram ve hileli yollar ile elde ettikleri servet ve makamın ebedi olacağını zannediyorlardı.¹¹ Ancak bu tür zulümleri sebebiyle helak olmuşlardır. Medyen halkının içerisinde bulunduğu ahlakî yozlaşmaları Kur'an perspektifinden hareketle şu şekilde detaylandırmak mümkündür:

1.1. Medyen Halkının Ölçü ve Tartıda Hile Yapması

Kur'an'da iman ve itikat konularından sonra toplumsal konular öne çıkar¹² ve toplumların sorunlarının çözümüne yönelik ilkeler ortaya konur.¹³ Toplumların birlikteliğini devam ettirebilmesi birbirlerine olan güvene bağlıdır. Bu güveni tesis ederken en önde gelen davranışlardan biri toplum arasında mal güvenliğinin sağlanmasıdır. İşte bunun için insanlar mal değişimindeki güveni sağlamak için ölçüyü ve tartıyı geliştirmişlerdir. Ticaret ahlakında ölçü ve tartıya dikkat etmek önemlidir.¹⁴ Kur'an'da Hız. Şuayb kıssası bağlamında ölçü ve tartı üzerinde durulur. Dünyanın dahi belli bir düzen içinde yaratıldığı bildirilir. Bu düzenin

5 Şehabüddin Ebu Abdillâh Yakût İbn Abdillâh er-Rumî, *Mu'cemu'l-büldân* (Beyrut: Daru Sadr, 1995), 7/55.

6 Cemalü'd-Din Ferec el-Cevzî, *el-Müntezam fi tarihi'l-ümem ve'l-mülük* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 1/324.

7 Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Tarihu't-Taberî* (Beyrut: Daru't-Türas, 1387), 1/ 325.

8 Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer İbn Kesir el-Kureşî, *el-Bidaye ve'n-nihaye* (Daru lhyai't-Türasi'l-Arabî, 1988), 1/213.

9 Cemalü'd-Din Ferec el-Cevzî, *el-Müntezam fi tarihi'l-ümem ve'l-mülük* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 1/325.

10 el-Muthir b. Tahir el-Makdisî, *el-Bed'ü ve't-tarih* (Bur Said: Mektebetü's-Sekafeti'd-Diniyye, ts.), 3/76.

11 Mehmet Altuntaş, "Bekiyye Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme", *Amasya İlahiyat Dergisi* 15/2 (2020), 80.

12 Mehmet Erdoğan, *İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayını, 1990), 150.

13 bk. Muhsin Demirci, *Vahiy Gerçeği* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayını, 1996), 76.

14 bk. Necmeddin Çalışkan, "Kur'an'da Ticarî Ahlak Kuralları ve Günümüzdeki Yansımaları", *Antakiyat/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1 (2018), 22-42.

konmasının sebebi olarak da dünyanın işleyişinde kaosun oluşmaması gösterilir.¹⁵ Aynı şekilde insanlara da ölçtükleri zaman tam ölçmeleri, ölçtükleri şeyi eksik yapmalarını ve terazilerinin doğru olmasına özen göstermeleri öğütlenir.¹⁶ Ölçü ve tartıda hile yapmak birilerinin hakkını çalmanın en kolay yollarından biridir. Bu sebeple toplumlarda bu yöntem ile yapılan hileler çok yaygındır. Kur'ân ölçü ve tartıya dikkat edilmesi hususuna doğrudan emir âyetleri ile dikkat çektiği gibi, Hz. Şuayb kıssası bağlamında da bu konuya dikkat çekmektedir.

Bu kıssanın Kur'ân'da işleniş şekli açısından şu iki sonucu çıkarmak mümkündür. Birincisi, Kur'ân kıssalarının evrenselliği,¹⁷ ikincisi ise hastalık derecesinde yaygın olan ölçü ve tartıda hile gibi açık ve gizli sosyal problemlerdir. Bu problemler sadece Hz. Şuayb'ın kavmine ait değildir. Diğer toplumlarda da görülen sorunlardır. Bu kıssayı Hz. Peygamber'in yaşadığı toplumun sorunlarından uzak olarak da düşünemeyiz. Bu kıssa Hz. Peygamberin yaşadığı topluma mesajlar verdiği gibi günümüz toplumlarına da mesajlar verir.¹⁸

Bursevî Hz. Şuayb kıssasını anlatan el-A'râf sûresi 85. âyeti tefsir ederken Medyen halkının tartıda hile yapmasını kişilik bozukluğuna bağlayarak konuyu şöyle açıklar: "İnsanları ölçü ve tartıda kandırmak kişilik bozukluğundan kaynaklanır. Kötü arzu, hırs, nefse uymak, zulüm yapmak kişilik bozukluğuyla ilgilidir. Din bu kötü özellikleri değiştirmek, nefsi temizlemek için gönderilmiştir. Çünkü Allah iyi işleri severken kötü işlerden nefret eder."¹⁹ Taberî ölçü ve tartıda hile yapmayı zulüm olarak değerlendirir ve bu görüşünü Süddî'ye dayandırır. Konuyu peygamber gönderilerek insanların ıslah edildikten sonra tekrar fesada yönelmesi bağlamında değerlendirir. Ölçü ve tartıda hile yaparak bozulmayı itikadî bozulmayla alakalı olarak açıklar.²⁰ Râzî ise bu âyetin tefsirinde tartıda hile yapmayı hıyanet bağlamında değerlendirir. Ona göre basit görülen küçük hileler dahi aklen ve dinen kötüdür. Dinen bu tür davranışların kötülüğü açıklanarak özür kapıları kapatılmıştır. Bu âyette ölçü ve tartıda hile yasaklanırken gasp ve hırsızlık gibi diğer haksız kazanç yolları da yasaklanmıştır. Bu bağlamda âyet mücmel lafızlar kapsamındadır.²¹ Kuşeyrî de Medyen halkının ölçü ve tartıyı önemsemeyerek ahlaki davranışların hafife alınmasının vahametine dikkat çekerek konuya şöyle değinir: "Hz. Şuayb kavmi işlerinde ölçüleri önemsemedi. Allah da ölçü ve tartıda hile yapılmasına müsamaha göstermeyerek ölçü ve tartıların değiştirilmesinin uygun olmadığını bilinmesini istemiştir."²²

15 er-Rahmân 55/7-8.

16 el-İsra 17/35.

17 Bu konudaki farklı görüşler için bk. İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine* (İzmir: Işık Yayınları, 1994); Muhammed Ahmed Halefullah, *Kur'an'da Anlatım Sanatı* (çev. Şaban Karataş, Ankara: Ankara Okulu, 2012); Mustafa Öztürk, *Kıssaların Dili* (Ankara: Ankara Okulu, 2013).

18 Mahmut Ay, *Kur'an Kıssalarını Siret Bağlamında Okumak Hz. Musa Kıssası Örneği* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2017), 94.

19 İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l-beyan* (Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.), 3/200.

20 Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmiu'l-beyan fi tevilil'l-Kur'ân* (Müessesetü'r-Risale, 2000), 12/555.

21 Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer Fahrüddin er-Râzî, *Mefatihü'l-gayb* (Beyrut: Daru Tüراسil-Arabî, 1420)14/313.

22 Abdu'l-Kerim el-Kuşeyrî, *Letaifu'l-işarat* (Mısır: el-Heyetü'l-Mısriyye, ts.), 1/549.

Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere ahlakla ilgili konularda müsamaha göstermek hoş karşılanacak bir durum değildir. Çünkü bu konular birbirini tetikleyen problemlere yol açar. Ahlakî bozukluklar bulaşıcı bir hastalık gibi başkalarına da sirayet eder. Bu bağlamda günahlar sadece işleyenle sınırlı kalmayıp, başkalarına da sirayet eder.²³

Hz. Şuayb kavminin, ahlak ilkelerini küçümsediği, ölçü ve tartıda basit hileler yapmayı önemsiz saydıkları Kur'an'da bildirilir. Halbuki bu gibi ahlak ilkelerini küçümsemek büyük sorunların başlangıcıdır. İnsanlar bazı şeyleri iyi anlayamadıkları için küçük görerek gerekli ehemmiyeti vermezler. Bu sebeple de başlarına birçok sorunlar gelir. Hûd sûresi 85. âyette Medyen halkının başlarına gelen elim azabın sebebinin basit gördükleri ahlak ilkeleri olduğu bildirilir. Basit gibi gözüken tartıda hile yapma suçu sebebiyle büyük bir depreme helak olmuşlardır.

Medyen halkı tartıda hile yapma gibi suçların vahametini iyi anlayamamaları sebebiyle bunları küçük sayıyorlardı. Yaptıkları suçun büyüklüğünü söylemiyorlardı. Halbuki suçların ölçüsü aynıyla denk değildir. Onların işlediği bu suçun büyüklüğünün sebebi Allah'a muhalefettir. Allah buna benzer bir konuda şöyle buyurur: *"Çünkü siz, iftirayı dilden dile yayıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız bir şeyi ağızlarınızla söylüyorsunuz; bunu da önemsiz sanıyorsunuz, halbuki Allah katında o büyük bir şeydir."*²⁴ Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere basit gibi görünen bazı davranışlar, ilkelerin çiğnenmesi sebebiyle büyük cezaları gerektirebilir. Kur'an ilkesel ahlak ilkelerinin önemine Hz. Şuayb kıssası bağlamında vurgu yapar.

Hz. Şuayb kıssasından bahseden Hûd sûresi 84 ve 85. âyetler haksızlıktan uzak durmaya işaret eder. Bu âyetlere göre adalet Allah'ın yeryüzündeki terazisidir. Adalet ister ahkamla ister muamelatla ilgili olsun insanlığın düzeni için çok önemlidir. Adaletten sapmak haksızlık yapmaya sebep olur. Bu da bir yönüyle zulümdür. Bu sebeple zulümden kaçınmak gerekir. Burada zulümden maksat başkasına zarar vermektir.²⁵ Taberî başkalarına zarar vermeyi Allah'a muhalefet olarak değerlendirerek hile yapmanın vahametine dikkat çeker.²⁶ Bu bağlamda Bursevî tasavvuf ehlinin ahlak anlayışının nasıl olması gerektiği hususunda tefsirinde şu açıklamayı yapar: Tarikat ehlinin evliya ve enbiya adabını ahlak edinmesi gerekir. Allah'ın emirleri ve yasakları doğrultusunda hareket ederek, güvenilir, herkese hakkını veren, adaletli bir kimse olmak onun ahlak anlayışı olmalıdır. Böyle yapanı Allah kendi katında makbul sayarak lütufta bulunur. Dünyada övgü, ahirette nimet ve sevapla mükafatlandırır. Bu ahlak üzere olan kimseler mutlu yaşar, mutlu ölür. Eğer girdiği yoldan cayar, zulmedip hıyanet

23 Kuşeyrî, *Letaifu'l-İşarat*, 1/549; Bursevî, *Ruhu'l-beyan*, 3/201.

24 en-Nur 21/15.

25 Kurtubi, *el-Camiu li ahkami'l-Kur'an*, 7/249; Bursevî, *Ruhu'l-beyan*, 4/173.

26 Taberî, *Camiu'l-beyan*, 15/445.

ederek gururlanırsa Allah da ona dünyada ret ve kötülenme, ahirette de azap ile karşılık verir. Bu kimselere Allah'ın lütfu ulaşmazsa günâhkar olarak yaşar ve günâhkar olarak ölürlür.²⁷ Bursevî yorumlarıyla özel olarak tarikat ehlinin ahlakının nasıl olması gerektiğine yönelik açıklamalarda bulunur. Ancak zikrettiği ahlak ilkeleri bütün Müslümanlarda hatta insanlarda bulunması gereken özelliklerdir. Hz. Şuayb kıssasının anlatılış tarzından da anlaşılacağı gibi bir toplumun ölçü ve tartıya riayet etmesi onların ahlakî olgunluğuna işaret eder. Aksi bir durum ise böyle bir toplumun ahlakî çöküntü içinde olduğuna delildir.

1.2. Medyen Halkının Yol Güvenliğini Bozması

Kur'ân'ın Hz. Şuayb kıssasını anlatımında dikkat çeken diğer bir husus ise yol emniyetidir. Bu bağlamda el-A'râf sûresi 86. âyette yollarda pusu kurularak insanların rahatsız edilmesinin doğru olmadığı bildirilir. Yollarda insanlara eziyet edilmesi, yol güvenliğinin olmaması toplumun huzurunu kaçıran en önemli hususlardandır. Çünkü yol güvenliği olmadığına insanlar güven içinde seyahat edemezler. Mallarını bir yerden başka bir yere nakledemezler. Böyle bir durum ekonomiyi etkilediği gibi can ve mal güvenliğini de etkiler.

Âyette geçen "yollarda oturmayın" ifadesi farklı yönlerden değerlendirilmektedir. Birincisi, Allaha ve imana yönelenlerin engellenmesidir.²⁸ Konuyla ilgili gibi gözükmese dahi, halkın iyi insanların yanına gitmesinin engellenmesi ahlak ilkeleriyle doğrudan bağlantılıdır. Yani böyle bir davranış, hayır için bir araya gelenlerin istenmemesiyle alakalıdır. Yukarıda değindiğimiz gibi iyi insanlarla beraber olmak iyiliğe yol açarken, kötü insanlarla beraber olmak kötülüğe yol açmaktadır.

İkincisi, yolların kesilip insanların mallarının zorla alınmasıdır.²⁹ Bu yorum, Hz. Ebu Hüreyre'nin yorumudur ki konumuzla doğrudan alakalıdır. Yani toplum ahlakı açısından can ve mal güvenliğinin sağlanamaması büyük bir problemdir. Hile ve korkutma ile mal edinme gibi haksız kazanç yollarının kapatılması Kur'ân'ın evrensel ilkelerinin gereğidir. Cenab-ı Hak Hz. Şuayb kıssası bağlamında bu konunun sakıncalarına dikkat çekerek helak sebeplerinden biri olarak hileyi ve yol kesmeyi bildirir. Hz. Peygamber de bu davranışı sergileyenlerin ahirette çekecekleri cezaya şu hadisyle dikkat çeker: "Miraç gecesinde her elbiseyi yırtan ve her şeyi yakan bir oduna rastladım. Cebrail'e bu ne diye sordum: Bana, bu senin ümmetinden yollara oturup insanların yollarını kesenlerin misalidir, diyerek el-A'râf sûresi 86. âyeti okudu."

Üçüncüsü, mali konularda hakları olmadığı halde zorla insanlara bazı ödemeler yaptıranlar. Hakları olmadığı halde yollarda bazı düzenlemeler yaparak insanların parasını haksız yere alanlar. Bu tür şeyler soygun ve gasptan farklı

27 Bursevî, *Ruhu'l-beyan*, 4/173.

28 Kurtubî, *el-Camiu li ahkami'l-Kur'an*, 7/249.

29 Kurtubî, *el-Camiu li ahkami'l-Kur'an*, 7/ 249.

değildir.³⁰ Dolayısıyla bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi yollarda insanlara haksızlık yaparak eziyet etmek ve hileli yollar ile mallarını almak dinen haram kılınmıştır. Nitekim ahirette görecekları azabın şiddetine hadiste işaret edilmiştir.

Yol kesme gibi gayri ahlakî davranışlar kibir ve zorbalıktan kaynaklanır. el-A'râf sûresi 88. âyette Hz. Şuayb kıssası bağlamında kibir ve zorbalığın sebeplerine değinilmektedir. Kibir ve zorbalık insanları haksızlık yapmaya yönelten en önemli sebeplerdendir. Kibirli ve zorba kişilerin özelliği istila etmek ve şerefli kişileri zelil etmektir.³¹ Bu durumun sebebi nimetle böbürlenmek ve zenginlikle azmaktır. Zira dünyayı sevmek her hatanın başı olduğu gibi fitnesi de her beladan daha büyüktür.³² Kibirli insanlar kurallara uymamaları sebebiyle imkân bulduklarında çevrelerine birçok zarar verirler. Hz. Şuayb kıssası bağlamında kibrin ahlak ilkelerine verdiği zarar ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda kibir sebebiyle yapılan haksızlıkların zorbalığa yol açtığı da vurgulanır.

Ölçü ve tartıda hile yaparak ve yol keserek elde edilen mallar helal kazanç değildir. Hûd sûresi 86. âyette "Allah'ın size bıraktığı helal kazanç sizin için daha hayırlıdır." buyularak helal kazancın önemine işaret edilmektedir. Helal yollarla kazanılan az mal, vebali gerektiren haram yollarla kazanılan çok maldan daha iyidir.³³ Çünkü hileyle kazanılan şeyler kıymetsizdir. Yok olmaya mahkumdur. Fayda yerine zarar getirir. Hatta tamamen şerdir. Bu işleri yapanlar davranışlarının hayır için olduğunu iddia etse de yaptıkları doğru değildir.³⁴ Bu bağlamda Rûm sûresi 39. âyette malların artması için faiz ile verilen borçların Allah katında malı arttırmadığı belirtilir. Bu açıklamalarımızdan anlaşılacağı gibi ahlak ilkelerine uymak bir toplumun dirlik ve düzeni açısından büyük önem arz etmektedir.

1.3. Medyen Halkında Güven Sorunu

Hız. Şuayb kıssasında öne çıkarılan hususlardan biri de güvendir. Bir toplumun insanlarına güven duyulması ahlaki açıdan çok önemlidir. Hız. Peygamber bu konuda "Bizi aldatan bizden değildir"³⁵ buyurmuştur. Hız. Şuayb kendisinin erkek bir yardımcı olmaması sebebiyle koyunlarının bakım görevini kızlarına yaptırdığı, Hız. Şuayb kıssasının Kur'ân'daki anlatımından anlaşılmalıdır. Kur'ân'da onun daha önce neden bir yardımcı tutmadığı açık olarak belirtilmez. Ancak Hız. Musa'nın Medyen şehrine varışı ve Hız. Şuayb'ın kızlarına yardımcı olması üzerine onun kızlarının tavsiyesi ile yardımcı tuttuğuna işaret edilir. Ancak bizim konumuz açısından üzerinde durduğumuz husus, kızlarından birinin Hız. Musa'yı yardımcı olarak tutması için babasına tavsiyede bulunurken onun güvenilir biri

30 Kurtubi, *el-Camiu li ahkami'l-Kur'an*, 7/249.

31 Râzî, *Mefatihü'l-gayb*, 14/316.

32 Bursevî, *Ruhu'l-beyan*, 3/202.

33 Ebu Leys Nasr b. Muhammed es-Semerkindî, *Bahru'l-ulûm* (ts.), 2/166; Kuşeyrî, *Letaiful-ışarat*, 2/151.

34 Bursevî, *Ruhu'l-beyan*, 4/172.

35 Müslim b. el-Haccac en-Nisaburî, *el-Müsned es-sahih el-muhtasar* (Beyrut: Daru l-hyaüt-Türasî'l-Arabî, ts.), İman, 164.

olduğunu belirtmesidir. Bu durum el-Kasas sûresi 26. âyette şöyle anlatılır: “O iki kızdan biri, “Babacığım, onu ücretle tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır” dedi.” Bu anlatımda Hz. Musa’nın iki özelliği öne çıkar. Birincisi vücut yönünden güçlü olması ve işinin ehli olmasıdır. Diğeri de güvenilir olmasıdır.³⁶ Bu iki özellik de ahlak ilkeleri açısından önemlidir.

1.4. Medyen Halkının Yanlışta İsrar Etmesi

İnsanın en belirgin özelliği bazı yönlerden eksik olması, hata yapabilmesi ve günah işleme kabiliyetine sahip olmasıdır. Bu vasıflar insanı meleklerden ayırır. Çünkü meleklerin günah işleme kabiliyetleri yoktur. Ancak insanın değerini arttıran diğer bir husus ise hatalardan dönüp, günahlardan tövbe etmesidir. Âlusî el-Kasas sûresi 77. âyetteki “*Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma*” ifadesini zulüm ve haksızlıkta ısrarcı olunmasının yasaklandığı yönünde tefsir eder.³⁷ Hz. Şuayb’ın Hûd sûresi 88. âyetteki “*ona dönüyorum*” ifadesinde tövbe anlamı vardır. Hûd sûresi 90. âyetin anlatımına göre Hz. Şuayb kavminden açıkça yanlıştan vazgeçip, tövbe etmelerini ister. Allah’ın rahmetine vurgu yaparak daha önceki hatalar sebebiyle ümitsizliğe kapılmamaları gerektiğini belirtir. Bu âyette geçen istiğfar kelimesi tövbe etmek anlamında kullanılır.³⁸ Bu bağlamda “*Sonra tövbe ediniz*” ifadesinin anlamı: “Tövbe ediniz ve sonradan tövbenizi bozmayınız.” demektir. Bu âyet tövbeyi devam ettirmeyi de kapsar.³⁹

Hz. Şuayb kavmini uyardıktan sonra Allah’ın rahmetine ve sevgisine işaret ederek halkının ümidini korumayı amaçlar. Çünkü ümitsizlik başarısızlığın en temel sebeplerindendir. Başka bir ayette de “*Allah’ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin*”⁴⁰ buyruğuyla affedilme ümidi içinde olmanın önemine vurgu yapılır.

Hûd sûresi 90. âyetteki tövbe etmeyi ve bağışlanmayı istemeyi emreden ifadeler iman ile birleştirilerek açıklanır. Böylece güzel ahlaka yönelmede imanın temel dinamiklerden biri olduğu ortaya konulur. İsyân ve putlara tapmaktan tövbe etmek, imandan sonra geçerli olur. İman ile bağışlanmayı diledikten sonra da Allah’a itaat gelir. Bundan sonra salih ameller işleyerek bağışlanmayı dilemek gelir.⁴¹ Tövbede Allah’ın kullarını sevmesiyle ilgili bir yön vardır. Kur’an’da “*Allah onları sever, onlar da Allah’ı sever*”⁴² buyrulur tövbe edenlerin Allah’ın sevgisine mazhar olduklarına işaret edilir. Hz. Muhammed (s.a) bu konuda şöyle buyurmuştur: “*Allah mümin kulun tövbesiyle çölde devesini kaybettikten sonra bulan adamdan daha çok sevinir.*” Hadisin tam anlatımı şöyledir: Bir adam ıssız bir çöle indiğinde yanında azığını ve suyunu taşıyan devesi de vardır. Dinlenmek için

36 Semerkandî, *Bahru’l-ulûm*, 2/605.

37 Şehabü’l-Din Mahmud el-Âlusî, *Ruhu’l-meanî* (Daru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1415), 10/319.

38 Taberî, *Câmiu’l-beyan*, 15/456.

39 Kuşeyrî, *Letâifu’l-ışarat*, 2/154.

40 ez-Zümer 39/53.

41 Bursevî, *Ruhu’l-beyan*, 4/177.

42 el-Mâide 5/54.

başını yere koyup uyur. Uyandığında devesinin kaçtığı fark eder. Onu aramaya başlar, devesini ararken susuzluğu daha da artar. Bunun üzerine şöyle der: Devemi kaybettiğim yere dönüp orada ölene kadar uyuyacağım. Ölme düşüncesiyle başını yere koyup uyur. Uyandığında bineğini azığı ve suyuyla beraber yanında görür. Allah kulunun tövbesine bu kişinin sevinmesinden daha çok sevinir.⁴³

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi Hz. Şuayb (a.s) halkını davet ederken bütün hoşgörüsünü ortaya koymuştur. Allah'ın merhametli ve affedici olduğunu belirterek onları hatadan döndürmeye çalışmıştır. Buna rağmen kavmi günahta ısrar etmeye devam etmiştir. Hz. Şuayb'ın davranışlarından davette hoşgörüyü öne çıkarmanın çok önemli olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Medyen halkının günahtaki ısrarcı tutumundan hareketle de yanı sıra ısrar etmenin doğru olmadığı sonucuna ulaşılır.

1.5. Medyen Halkının Önde Gelenlerinin Ahlak İlkelerinin Uygulanışında Rolü

Toplumları yönlendirmede yöneticilerin ve liderlerin çok büyük etkisi vardır. Bunlar toplumun önde gelen varlıklı kimseleri oldukları gibi yönetici ve yardımcılarının sıfatında da olabilirler. Toplumların kalabalık olması bir güç olarak ortaya çıkar. Ancak kitlelerin ahlakî açıdan yönlendirilmesi ve iyi yönetilmesi önemlidir. Râzî el-A'râf sûresi 86. âyetin tefsirinde Hz. Şuayb kavminin nüfusunun kalabalık olmasını nimet olarak değerlendirir.⁴⁴ Çünkü insanlar birçok işlerini yardımlaşma ile yapar. Bu bağlamda nüfus yönünden kalabalık olmak üstünlük alameti olarak kabul edilmiştir.⁴⁵ Toplum içindeki her insanın kabiliyetine göre çalışarak birbirine yardımcı olması ez-Zuhruf sûresi 32. âyette şöyle ifade edilir: "*biz sizi farklı farklı yarattık ki birbirinizin işini göresiniz.*" Kuşeyrî, halkı sadece kalabalık bir nüfus olarak görmeyerek onların aynı zamanda idarecilerin yardımcılarının olduğuna dikkat çeker. Bu fikrini şöyle açıklar: "Allah onlara nüfus çokluğu bağışladı. Çünkü işler yardımlaşma ile yürür ve amaca ulaşılır. Yardımcıların hayırda birleşmesinden daha büyük nimet olmadığı gibi, yardımcıların şerde birleşmesinden de daha büyük bir kötülük yoktur."⁴⁶

Yukarıdaki yorumlardan da anlaşılacağı gibi halkın şerde birleşmesi bir idareci için çok zor bir durumdur. Hayırda birleşmeleri ise büyük bir nimettir. Bu örneği fert için düşündüğümüzde de aynı sonuca ulaşabiliriz. Eğer kişinin etrafındakiler güzel ahlaklı insanlardan olup kişiyi hayır konusunda destekleyip, şer konusunda engel olurlarsa böyle bir kişi büyük bir nimet içindedir. Ancak tersi olursa, yani kişinin sülalesi kişiyi şerre doğru yönlendirip, onun ayağını kaydırmaya çalışırsa kişi büyük sıkıntıya düşer. Aynı durum idareci ve yardımcılarının için de geçerlidir.

43 Müslim, Tevbe, 7.

44 Râzî, Mefatihü'l-gayb, 14/315.

45 Âlusî, Ruhü'l-meanî, 4/415.

46 Kuşeyrî, Letaifu'l-işarat, 1/150.

Bir idarecinin yardımcıları güzel ahlaklı kişilerden oluşup, onu hayır yönünde desteklediklerinde başarısı artar. Ancak ayağını kaydırmaya uğraşırlarsa ona birçok sıkıntı yaşatırlar. Bu bağlamda idareci ve yöneticilerin güzel ahlaklı yardımcılarına sahip olmaları önemlidir.

Toplumun önde gelenlerinin halk üzerinde etkisinin olduğu açıktır. Bu durum Kur'ân'ın Hz. Şuayb kıssasını anlatımında dikkat çeken bir husustur. el-A'râf sûresi 90 ve 91. âyetlerde kavmin inkarcıları halkı Hz. Şuayb'a uydukları takdirde hüsrana uğrayacakları şeklinde tehdit ettikleri ve sonunda şiddetli bir deprem ile helak olukları bildirilir. Bu âyetlerden anlaşıldığına göre Medyen halkının ileri gelenleri halkı hidayete ulaştırmaktan engellemeye çalıştılar ve birbirlerine peygamberlerini yalanlamayı tavsiye ettiler. Bazıları daha da ileri giderek peygambere uymaları halinde başlarına gelecek sıkıntılara işaret ederek dünyada hüsrana uğrayacaklarını iddia ettiler.⁴⁷ Ancak halka işaret ettikleri düşüncelerinde hatalıydılar. Bu olaydan anlaşılmaktadır ki her nasihate uymak doğru değildir. Her işaret edilene uymak iyi sonuç vermez.⁴⁸ İnsanlar hangi konuda olursa olsun kendilerine yapılan tavsiyeleri kendi akıllarıyla değerlendirerek karar vermelidir. Ancak bu cümleden hiç kimseye danışılmasının sonucunu çıkarmamalıyız. Danışılacak kişilerin tavsiye ettikleri konularda ehil olmaları çok önemlidir. Sarraflık işini demircilikle uğraşana sormak doğru bir yöntem değildir. Kur'ân'da "*bilmiyorsanız ehline sorun*"⁴⁹ denilerek danışılacak kişinin konunun ehli olmasının önemine işaret edilir.

Bu şekilde bâtılı savunular belli bir süre başarı elde etseler bile bir zaman sonra kendi dalaletleriyle beraber başkalarını da helake sürükler. Mesela, Hz. Şuayb peygamberi yalanlayanların üstünlüğü ve şöhreti belli bir süre devam ettikten sonra çökmüştür. el-A'râf sûresi 92. âyette bu duruma şöyle işaret edilir: "*Böylece asıl hüsrana uğrayanlar, Şuayb'ı yalanlayanlar oldu.*" Başka bir ayette de "*Hak geldi, batıl yok oldu. Batıl yok olmaya mahkumdur*"⁵⁰ buyrulmaktadır. el-A'râf sûresinde Hz. Şuayb kıssasını anlatan âyetlerin sonunda Medyen halkının helak olmasından çıkarılan bu sonuç bize zulüm ile ayakta durmanın mümkün olmadığına işaret eder.

Hûd sûresi 87. âyette taklitçiliğin hidayetten engellediğine dair bazı işaretler vardır. Bu âyete göre Medyen halkının ileri gelenleri cehalet üzere kalmayı, taklidi devam ettirmeyi istediler. Akıllarını düşünmekten ve doğruyu görmeyi istemekten uzak tuttular.⁵¹ Böylece kendileri haktan saptıkları gibi başkalarını da haktan saptırdılar. Kur'ân bu tür eylemleri bozgunculuk olarak vasıflar. el-Kasas sûresi 77. âyette şöyle buyrulur: "*Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma*" Râzî ayette geçen fesat kavramıyla zulüm ve haksızlığın kastedildiğini belirtir.⁵²

47 Râzî, *Mefatihul-gayb*, 14/319.

48 Kuşeyrî, *Letaifu'l-işarat*, 1/551.

49 en-Nahl 16/43.

50 el-İsra 17/81.

51 Kuşeyrî, *Letaifu'l-işarat*, 2/151.

52 Râzî, *Mefatihul-gayb*, 25/15.

2. Hz. Şuayb'ın, Kavminin Ahlakî Durumu Karşısında Tutumu

Bir peygamber için en zor şartlardan biri de kavminin ahlakî açıdan yanlışların içine düşmüş olmasıdır. Kur'ân'da Hz. Şuayb (a.s) peygamber olarak gönderildiği Medyen halkının içine düştüğü hataları görmesi ve onları uyarmak için elinden gelen gayreti göstermesi haber verilir. Kur'ân bağlamında Hz. Şuayb'ın kavmini uyarmasında özellikle iki husus dikkat çekmektedir.

2.1. Hz. Şuayb'ın, Güzel Ahlakî Uygulamada Öncü Olması

Hz. Şuayb'ın kıssasında vurgulanan en önemli hususlardan biri de onun kavmini yanlışlardan uzaklaşmaya davet etmesidir. Hûd sûresi 88. âyette Hz. Şuayb'ın halkını güzel ahlaka davet ederken nasıl davrandığı anlatılır. *"Benim, rabbimden açık bir delilim varsa"* ifadesi ile davette delil getirmenin önemine dikkat çekilir. *"Size yasakladığımı kendim yapmak niyetinde değilim."*⁵³ ifadesi ile davette öncü olanın ilk uygulayan olmasına işaret edilir. Bu bağlamda güzel ahlakî tavsiye edenlerin nasıl davranması gerektiği belirtilir. Burada dikkat çeken en belirgin özellik bir şeyi tavsiye etmeden önce kişinin kendisinin uygulaması olduğu anlaşılmaktadır. Davette çok ısrarcı olmanın uygun olmadığı ise şu ifade ile anlatılır: *"Ben sadece gücümün yettiği kadar islah etmek istiyorum."*⁵⁴ Hûd sûresi 88. âyette geçen rızıkı hasen (güzel bir nasip) kavramıyla kastedilenin nübüvvet olduğu nakledilir.⁵⁵ Kuşeyrî ise ayete tebliğ görevini yapanın vasıfları açısından yaklaşarak şu açıklamayı yapar: Size yasakladığım şeylerin aksini yaparak size muhalefet etmek istemiyorum. Vaaz ya da öğüt veren kişinin emredilenlerde kolaylaştırması uygundur. Ancak nehiy edileni caiz kılması doğru değildir. Bütün itaatleri yapmak mümkün olmamasına rağmen bütün haramlardan kaçınmak vaciptir. Kişi önce nefisini kötülüklerden men etmelidir. Çünkü kendi nefisini haramlardan ve yanlışlardan men edemeyenin başkasını kötülüklerden men etmesi imkansızdır.⁵⁶

Hz. Şuayb kavmiyle yaptığı sözlü konuşmada şöyle der: *"Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Kimin başına aşağılayıcı bir azap geleceğini ve (böylece) yalancının kim olduğunu yakında öğreneceksiniz! Bekleyin! Ben de sizinle beraber beklemekteyim"* dedi.⁵⁷ Bu âyet Hz.Şuayb'ın kavmini yanlışlardan vazgeçirmeye çalışırken güzel hitap etmesi açısından değerlendirilir. Hz. Şuayb'ın kavmiyle karşılıklı konuşmasındaki güzellik ve onlara cevaptaki mahareti sebebiyle peygamberlerin hatibi olarak isimlendirildiği, kavmine olan merhameti onların yanlışlarına üzülen çok ağlamasına sebep olduğu, hatta ağlamaktan gözlerinin kör olduğu belirtilir.⁵⁸

53 Hûd 11/88.

54 Hûd 11/88.

55 Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, 2/166; Bursevî, *Ruhu'l-beyan*, 4/173.

56 Kurtubi, *el-Camiu li ahkâmî'l-Kur'an*, 9/89; Kuşeyrî, *Letaifu'l-işarat*, 2/153.

57 Hûd 11/93.

58 Bursevî, *Ruhu'l-beyan*, 4/180.

2.2. Hz. Şuayb'ın, Kavmini Nefsani Duygular Hususunda Uyarması

Hûd sûresi 89. âyette “Hz. Nuh kavmini bana olan muhalefetiniz sizi günah işlemeye yöneltmesin” diyerek kavmini uyarır. Bu uyarı ile insanın kin ve muhalefet sebebiyle takınabileceği fitri yönüne dikkat çekilmektedir. Çünkü insanda ruhani duygular bulunduğu gibi nefsanî duygular da vardır. İnsan bu duyguların mücadelesi içinde yaşamını devam ettirmektedir. Aklın yardımı ile ruhani duygular öne çıktığında insan meleklerin özelliklerine yönelik davranışlar sergiler. Eğer nefsanî duygular baskın olursa şeytani yönde davranışlar gösterir. İnsanın men edildiği şeye hırslı olması onun tabiatından kaynaklanır. Mesela, Âdem (a.s) cennetteki ağacın meyvesinden yemekten men edildiğinde onun meyvesini yemek için hırslandı. Bu bağlamda insana bir şeyi yapması emredildiğinde onu yapmaktan kaçınır ve kibirlenir. Halbuki bir şeyi yapması yasaklandığında onu yapmak için hırslanır. Özellikle emir ve yasak kendi gibi bir insandan gelirse bu özellik daha çok açığa çıkar. Bu sebeple Allah’a itaati kabul herhangi bir kula itaati kabul etmekten daha kolaydır. Çünkü Allah’a itaatte nefsanî duyguların kırılması meydana gelir. Şüphesiz kul yaratıcısından aldığı emirlere kendisi gibi bir beşerden aldığı emirlerden daha çok sabreder. Bu sebeple Allah peygamberleri gönderdi ve halka onlara itaati emrederek şöyle buyurdu: “Allah’a, peygambere ve ulü’l-emre itaat edin”⁵⁹

İnanan insanlar Peygamberlere Allah’tan getirdikleri şeylerde uyarlar. Bu itaat onları yaratılmış olma sıfatlarının karanlıklarından yaratılmış olma sıfatlarının nuruna çıkarır.⁶⁰

Allah’a itaat konusunda başarısız olan kimse nefesine güvenir, Allah’a ve resulüne itaat etmez, iman davetini kabulden kaçınır.

Kur’ân’ın, ahlak ilkelerini iman ile bu kadar irtibatlı işlemesi din açısından ahlakın önemini ortaya koymaktadır. Zaten bu durum Hz. Peygamber tarafından “ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim”⁶¹ ifadesiyle açıkça belirtilmiştir.

3. Sonuç

Hz. Şuayb kıssası toplumların ahlakî sorunlarını çözmek için nasıl davranılması gerektiğini açıklar. Öncelikle ahlak ilkeleri hiçbir zaman küçümsenmemelidir. Küçük gibi görülen ölçü ve tartıda hile yaparak ve yol keserek haksız yere insanların mallarını almak gayri ahlakî davranışların başında gelir. Kıssada üzerinde durulan ölçü ve tartıda hile diğer yolsuzluk çeşitlerini de kapsar. Ölçü ve tartıda hile yapılmaması vurgulanarak adaletin önemi belirtilir. Bu bağlamda adalet insanlığın huzur içinde yaşayabilmesi için çok önemlidir. İnsanların ahlakî davranışlar sergilemesinde toplumun önde gelenlerinin önemli bir rolü

59 en-Nisâ 4/ 59.

60 Bursevî, *Ruhu'l-beyan*, 4/176.

61 Mâlik b. Enes, *Muvatta* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), Husnu'l-hulk, 8.

bulunmaktadır. Bu kimseler insanları iyiliğe de kötülüğe de yönlendirebilir. Hz. Şuayb kıssasında bu husus özellikle vurgulanır. Kıssada halkın hidayete ulaşmalarına engel olunmaması belirtilir. İnsan fıtratı gereği iyilik ve kötülüğe meyyaldir. Kur'ân'da insanın iyilik yönünü öne çıkarması, kötülüğe meyyal olan duyguların bastırılması emredilir. İnsanın güzel ahlak edinmesinde içinde yaşadığı toplumun da önemli rolü vardır. İnsan hata işleyebilir, önemli olan hatada ısrar etmemesidir. Güzel ahlaka davette Allah'ın merhamet ve affedici olduğunun vurgulanması hatadan vazgeçmede önemli derecede katkı sağlar. Güzel ahlaka davet edenlerin öncelikle çağırdıkları ahlak kurallarına kendilerinin uymaları önemlidir. Hz. Şuayb kıssasında güvenilir olmak da önemli bir ahlak ilkesi olarak vurgulanmaktadır. Kıssanın anlatım tarzına göre imanın güzel ahlak sahibi olmada önemli bir etkisi vardır. Tövbe iman ile doğrudan bağlantılıdır. İman etmeden tövbe bir anlam taşımaz. Emir ve yasakların Allah tarafından konulması insanın bu emir ve yasakları kabulü açısından bir kolaylık sağlar. İnsanın Allah'ın emirlerine itaat etmesiyle nefsanî duygular bastırılır. Yalan ve hile ile elde edilen güç eninde sonunda kaybolmaya mahkûmdur. Yapılan tavsiyelerin akli selim ile değerlendirilmesi gerekir. Her tavsiyeye uymak kişiyi hataya sürükleyebilir. Kibir ve zorbalık güzel ahlakın benimsemesinde en önde gelen engellerdendir.

Kaynakça

- Altuntaş, Mehmet. "Bekıyye Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme". *Amasya İlahiyat Dergisi* 15/2 (2020), 77-104.
- Âlusî, Şehabü'd-Din Mahmud. *Ruhu'l-meanî*. Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415.
- Ay, Mahmut. *Kur'an Kıssalarını Sıret Bağlamında Okumak Hz. Musa Kıssası Örneği*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2017.
- Bursevî, İsmail Hakkı. *Ruhu'l-beyan*. Beyrut: Daru'l-Fıkr, ts.
- Cevherî, Ebu Nasr İsmail b. Hammad. *es-Sıhah tacü'l-lüga*. Beyrut: Daru'l-İlm, 1987.
- Cevzî, Cemalü'd-Din Ferec. *Müntezam fı tarihi'l-ümem ve'l-mülük*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1412/1992.
- Çalışkan, Necmeddin. "Kur'ân'da Ticarî Ahlak Kuralları ve Günümüzdeki Yansımaları". *Antakiyat/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1 (2018): 22-42.
- Demirci, Muhsin. *Vahiy Gerçeği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayını, 1996.
- Erdoğan, Mehmet. *İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayını, 1990.
- Halefullah, Muhammed Ahmed. *Kur'an'da Anlatım Sanatı*. çev. Şaban Karataş, Ankara: Ankara Okulu, 2012.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer el-Kureşî. *el-Bidaye ve'n-nihaye*. Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, 1988.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükrim b. Ali. *Lisanü'l-Arab*. Beyrut: Daru Sadr, 1993.
- Kur'an yolu: Türkçe Meal ve Tefsir*. haz. Hayreddin Kahraman vd. 1-3 cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003.
- Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed İbn Ahmed. *el-Camiu li ahkamı'l-Kur'an*. Kahire: Daru'l-Kütübi'l-Misriyye, 1964.
- Kuşeyrî, Abdu'l-Kerim. *Letaifu'l-işarat*. Mısır: el-Heyetü'l-Misriyye, ts.
- Makdisi, el-Muthir b.Tahir. *el-Bed'ü ve't-tarih*. Bur Said: Mektebetü's-Sekafeti'd-Diniyye, ts.
- Mâlik b. Enes, el-Muvatta. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Müslim, b. el-Haccac en-Nisaburî. *el-Müsned es-sahih el-muhtasar*. Beyrut: Daru İhyaü't-Türasi'l-Arabî, ts.
- Öztürk, Mustafa. *Kıssaların Dili*. Ankara: Ankara Okulu, 2013.
- Râzî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer Fahrüddin. *Mefatihü'l-gayb*. Beyrut: Daru Türasi'l-Arabî, 1420.
- Semerkindî, Ebu Leys Nasr b. Muhammed. *Bahru'l-ulûm*. ts.
- Şengül, İdris. *Kur'an Kıssaları Üzerine*. İzmir: Işık Yayınları, 1994.
- Taberî, Muhammed b. Cerir. *Tarihu't-Taberî*. Beyrut: Daru't-Türas, 1387. *Câmiu'l-beyan fı tevilî'l-Kur'ân*. Müessesetü'r-Risale, 2000.
- Yakût, Şehabüddin Ebu Abdillâh İbn Abdillâh er-Rumî. *Mu'cemu'l-büldân*. Beyrut: Daru Sadr, 1995.

